

«САИ ТУҢАЛТЫШ» — тыге лүмден Мирон Большаковын икымше кытаптан возымо рецензийжым Николай Казаков. Нине кор шомак йымалан Осмин Иыванат кидшым пыштен кертеп ыле, вет тудо ты сборникым редактор семын төрлен, ош туняш дукташ полшен. А савыкталтын самырык поэзия икымше мурпогыжо лачак пел курым ончыч — 1943 ийыште. Вуймутшо тунамсе саманлан турысек келшен толын — «Тулан жап».

«Тагем ыле, тагем уке; тагем кайыш тул войнаш. Иле, мане, толам, мане. Шүден кодыш чот вучаш», — ойлалтен сборникысе ик почеламутышто. Эше книга лекме деч ончычак тиде шомаклан композитор Константин Гейст семым кельштарен да 1943 ий июнышто «Марий коммунаш» савыктен. «Вучем тагем» муро тунамак Марий филармонийын солистыже Вера Смирнова репертуарышкыже пурец. Кок ий мучко фронтовой концертный бригадын радамыштыже лийше

тушто ме, возгалаш толашы-ше-влак, поэзийлан утларак шүмешкенна. Пагытше гунам могай ыле — пүтынь марий сылнымут одарланен пеледын. Вара Морко медрабфакыш кайышым. Туштыжо поэт Николай Мухин туныктен, литературный кружокым вуялтан...

Тудо жапыште М. Казаков Йошкар-Олаште лийын, шым класс деч вара «Ймде лий» газет редакцияшты ыштен. Большаков шкенжын почеламутшым журналист лийше йолташыжлан олашке колтылын. А тудыжо иана Олык Ипайлан ончыктен. Тунамсе чыла гаяк самырык автор Ипай семын серкалаш төчен. Элекангер рвезат тиде чер деч углен кертын огыл. Тудын почеламутлажым лудын лекмеке, Олык Ипай М. Казаковлан каласен: «Миронет мыйын возыма гыч шуко корным кырын. Тудлан возен колто, тетла тыге ынже ыштыл».

— Ом шылта, тидлан мыйым шылталаш амал чынак лийын. Тау Ипайлан, «черем» жапыштыже ужын шуктен, — манеш поэт.

пале лие: Большаковат тудын чын фамилийже огыл улмаш. Элекангер марий Михайлыш ныл эргыже школышто Николаев фамилий дене коштын. Кугуракше, Эчей, пентгыде капан, тале рвезе лийын, кучедалме годым йолташыже-влакым эреак сечен. Сандене тудым Большаков манаш тунгалыныт. Илен толын, тиде лүмдылтыш гыч уло ешлан у фамилий шочыч.

— Морко рабфакыште ик ий тунеммекем, вес шыжылан тудым Мордовийысе Ардатов олашке кусарышт, — мутшым шуя Мирон Николаевич. — Меат, тунемше-влак, туш кайышна. Но саде шыжымак кылмен черланышым да, ик ийлан академический отпускым налын, шочмо ялыш пörтылым. Төрланымек, районный газет редакцияшты ышташ тунгалыым. 1937 ийыште Йошкар-Олашке толым, «Ленин ой» газет редакцияшты налдыч. А жапыше могай ыле! Чыла гаяк писательшым шындыл пытареныт. Кажне ег шке верч лудын-чыгырен коштын. Тиде лудыкшым

мыкше гоч эртыше писатель йодмашым юватылде возен да паша гыч каен. Шке коваштышт верч чыгырыше изи төра-влаклан тиде гына кылын: нуно Лекайн дене чон йывырген чеверласеныт, а возен ямдылыме шапке кагазым тунамак кушкед шуэныт. Тыге икмынар тылзе эртен, кочо пуламыр изиш лыпланен. «Ынде Лекайным мөнгеш ұжаш лиеш», — шовалтевыт редакцияшты. Вет редакторат, секретарят тудын тале журналист улмыжым паленыт. Никандр Сергеевич вуйым шупшынен огыл, пашаш толын. А Большаковлан ик гана веле огыл каласен: «Тау, мыйым тый утарен коденат».

— Тидын нерген шуко жап нигöланат ойлен омыл, — манеш Мирон Николаевич. — Ынде саман вашталтын, ойлаш лиеш. Тылеч ончыч ик вашлиймаште каласкаленам ыле, тушто Лекайнын ватык ден ұдыржат лийыныт. 1937 ий шыжым писатель погынымаште Яныш Ялкайным вурсымым, Ушем гыч поктеп лудкым шарнем. Погынымаш Маргизыште эртыш. Тиде жаплан кугурак писательже кодынат огыл ыле. Ег чотлан мемнамат, самырык-влакым, ұжыныт. Шарналташат шуко. Ялкайным калык тушман, йог шпион, националист манын ятлышт. Янышын шинчавуд лекшашла ойлымыжо тачат пылышынтем. Мый, манеш, изинең тулыкеш кошо, пычкемыш лонгаште кушшо ег, Совет властылан көра гына айдемыш лектынам, уло пашам дене элемлан полшаш тыршенам да тыршем. Тугеже кузе мый калык тушман лийын кертам?.. Уке, мутшым шотыш ышт нал. Утларакше кө вурсен — раш каласен ом керт. Такше тыгай годым кужун кутырен огытыл. Иктым шарнем: Маргиз директор Егоров чотак пижын ыле. Мирон Большаков лу угла книга дуктын. Нуно сылнылык шотыштат, жанр могорым ончалмаштат икгай огытыл. «Тыныс эр» ден «Кө тиде?», тыгак рушла савыктыме «Добрый Яндвай» йомак аршаш йочалан пöлекталтыныт. «Курезе ден Кармывонто» да «Шондык тич поянлык» книгагашке басня ден койдарчык почеламутлам чумырмо. «Чон моторлык» сборник поэтын прозык дене

Марий Эл
19/11-93

◆ Мирон Большаковлан—75 ий

„Ида
шоно—жап
эртен...“

ПАГАЛЫМЕ Мирон Николаевич Большаков йолташна журналист пашажым 1937 ийын «Ленин ой» газетыште ыштыма гыч тунгалыч, «Молодой коммунист» газетын ответственный секретарь-жат лийын. Но творчество шотышто эн тувыргö ийлам «Марий коммунаш» пуэн, 1941 гыч 1951 ий марте тыршен, шочмо калыкын шүмешыже кодшашлык литератур саскажат нине ийлаштак кыын шуыныт.

Поэзий да проза дене ятыр книга дукшо ныжылге кумылан сылнымут мастарнам ме таче 75 ий темме пайрем-же дене шокшын-шокшын саламлена.

мурзыо дене пырля М. Чойн ден К. Гейстын мурышт марий мланде деч тораште пеш кужу корнык эртен. Йонген тудо Балтий теньыз воятене да Украина мландыште, госпиталь ден блиндажлаште, йонген тыныс годым да пушка мұгырымб жапышат.

Тылец вара эртыше жап, ойлыманат огыл, поэтын чурешыже да шұм-човешыже шке кышажым кодыде кертын огыл. Туге гынат Мирон Николаевич шкенжым але ұшанлын куча. Манбыла, ийгаллан вуйым пуаш ок шоно. Мбитышкыжб миен пурымсем, саламдалте годымак шыргыжал каласын:

— Але илем. Эше колаш шоньмаш уке.

Чеч-могай писательын творчествож нерген эн тичмашыже тудын книгаже-влак каласкат. Сайжат, экшыкшат, лшкыдо могыржат — чыла туштак. Йоддем почеш Мирон Николаевич книгаже-влакым ончыкем лдуктын пыштыш. Но мемнан мут йогына мурпаша могырыш огыл, а поэтын ұмыр корныжо велыш лупшале. Чынак вет, илалше енгын шке нерген, эртыме йыжынла нерген каласкалы-мыжым кодышташ онгай да пайдале.

— Кум ияшак ача деч поэна кодым, шуко йбсьым ужалтын, — оила М. Н. Большаков. — Мемнан Элекзнер яна Миклай Казаковын шочмо Кўчыкзегер воктенак. Кок ялысе ишыве-влак ик школыштак тунемыныт. Ныл классым пыгарыкем, Коклаер семилеткыш куснышна.

Вара мутна псевдоним нерген йодыш дек кусныш.

— Кузе мый Мирон Чойн лўмым нальнам да вара адатат Большаковыш савыриенам, манат? Каласем. Самырык ең возымаште гына огыл, сылнымут лўмым кычалмаштат ең койбышым кояш йбрата, Тунам, 30-шо ийла кыдалле, тўгалше поэт Дмитрий Вурс чўчкыдын савыкталтеш ыле. Морко велак, Азъял гыч. Шке фамилийже Соловьев. Вара сареш йомо. Возымыжым лудын-лудын, шке семейнем пунчаллым: тудо Вурс гын, мый Чойн лиям. «Тулан жапым», тыгак «Мемнан мурына» сборникым (тидыжым — Семен Вишневский да Вениамин Иванов дене пырля) — «Мирон Чойн» лўм дене луктым. Псевдоним мылам чотак пижын шинче. Пашашат (шукыжым «Марий коммунист»), тыгак книга издательствеште ыштенам) мыйым лўмем дене огыт ойло ыле, эртак Чойн да Чойн гына ма-ныныт. Икана Сергей Поделков (тудо марий калык муро кынам кусараш Москва гыч лўмын толедыш) оила: «Ми-рон Николаевич, гыйын шке фамилиет сылдыш серышты йонгалтеш, молан ала-могай Чойн лўм дене возгалет? Тыбын олмышто мый гын Большаков дек угыч пўргыла-м ыле». Шонкале-виска-лен наъымат, руш поэтын ойжо дене келшышым. 1951 ийыште Анатолий Бик дене пырля лукмо «Тыныс эр» книга комеш «М. Больша-ков» лўмым шыдышым...

Поэт дене кутырымб гыч

мылам шке шинчам дене ужаш перыш...

Пашаже тыге лийын, Газетын самырык корреспондентше редакций пблемыште возен шинчен, а умбалнырак редактор Макаров ден ответственный секретарь Янду-лин шыпак мутланеныт. «Ленин ойын» вес корреспондентше — Н. Лекайн нерген ойленыт. «Шинчет вет, Семен Васильевич, — манын секретарь, — Лекайн — власть ончылно сулыккан ег. Арам огыл кум ийым шинчен тол-ын. А ме тудым алят пашаште кучена. Таче-эрла туш-ман себын угыч поген налыт гын, мыланнат таум огыт каласе». Редактор ты ой дене келшен. Вара чекист-влакым ончылташ — Лекайнын «языкше» нерген кўлеш верыш шижтараш — кутырен келшеныт. Яндулин органыш колтышаш кагазым тунамаъ возен, Макаровшо лудын да йбршылан шотлен. Ынде кў-леш верын наменин шукташ гына кодын. Тиде жапыште редакцийыш Н. Лекайн тол-жын пурен. Тудо ешыж дене ола воктенысе Кугусолаште илен.

— Вуеш ида нал, таче ва-раш кодаш логале, — манын писатель.

— Ме ынде йбршын от тол, шоньшна. Чынак, ме тыйым бкыметш огына кучо, паша гыч каенат кергат, — вашештен редактор.

Йбнан татым вучен шук-тымек, М. Большаков Ле-кайилад кузежым-можым ой-лен пурен: «Тыйын ұмбакет доносым возен ямдылыме!» Лагерысе илышын та-

рик поэтын прозыж дене палдара. Тушко ятыр ойлы-машым да Совет Ушем Ге-рой-влак З. Красновын, А. Владимировын, В. Со-ловьевын, С. Суворовын ил-ын корнышт ден подвигышт нерген очерклам пуртымо. «А «Урмыште шоно» — был-ле ияш мурпашам иктеш-лыше ойпого. Тудым лудмо годым поэтын кўшмо корны-жо, творческий сын-кунжо шинча ончылно раш почыл-тын.

Чыла возымашчыже фока-лорлан энгертыме, калык мурын ямже, чия ойыртем-же шижалтыт. Лач тиде-жак композитор-влакын ку-мылыштым ылыктын. Пос-нак кумдан палыме лийын «Снеге пеледеш» муро. Туллан семей Эрик Салаев сарен.

✓ Марий сылнымут каваш-те М. Большаковын муро турийже виян да талын ок йўклане, тудо вашкыде, ик-шырымын сайраша. Но ку-зе тўрлб — изи да кужу, лышташан да иман — пу-шенге кажыже шке семей-же чодырам сылнештара, тыгак поэзият икте-весьшт деч ойыртегалтше мастар-влакын возымышт дене ил-ыш кутым налеш.

«Мурызылан витле ий гын, ида шоно — жап эр-тен». — возен поэт чырык курым ончыч. Тудын шке ойжымак изиш вашгалтен, тыге тыланен каласена:

— Эше чулым веле лий-ын, колто тые муралтен.

Г. ЗАЙНИЕВ.

Снимкыште: поэт Мирон Большаков.